

מבט על, גיליון 1294, 5 באפריל 2020

משבר הקורונה מעצים את מצוקת לבנון וחזבאללה

אורנה מזרחי ויורם שוייצר

מגפת הקורונה מטילה נטל כבד נוסף על לבנון, המצויה במשבר מהחמורים בתולדותיה. מצבה הכלכלי של המדינה בכי רע והיא על סף חדלון פירעון. לפי הנתונים הרשמיים, עד כה מספר הנדבקים בקורונה נמוך יחסית (כמה מאות), אך מוערך שמספרם האמיתי גבוה הרבה יותר, בעיקר כתוצאה ממיעוט הבדיקות ומהסתרה. ממשלת לבנון נקטה צעדים תקיפים והכריזה על מצב חרום ועוצר בלילות, ועדיין מתקשה לגבש תוכנית היחלצות מהמשבר הכלכלי והפיסקלי הקשה. המחאה ברחובות דעכה בעקבות המגפה, אך צפוי כי היא תחודש עקב המשבר המחמיר. בנסיבות אלה מתהדק סד הלחצים גם על חזבאללה, ששר הבריאות בממשלה הנוכחית מונה מטעמו. מזכ"ל הארגון, חסן נסראללה, הנואם לעיתים תכופות, מנסה לייצר חזות של אחדות לאומית, ובה בעת דואג לאינטרסים של הארגון. חזבאללה ממשיך להשתמש במעברי הגבול למרות סגירתם, ובמיוחד במעבר לסוריה, וכן נמשכות תנועת אנשיו בין המדינות והעברת כסף ואמצעי לחימה ללבנון. בנאומי נסראללה ניכרת גם דאגה לשותפיו ב"ציר השיעי". בין היתר, הוא קרא להסרת הסנקציות הבינלאומיות מעל איראן ולהפסקת הלחימה נגד החות'ים בתימן. מבחינת ישראל, עם זאת, משבר הקורונה מזמן לה הזדמנויות בתחום המדיני והצבאי מול לבנון ומול חזבאללה.

מאז איתור החולה הראשונה במחלת הקורונה בלבנון עולה בהתמדה מספר הנדבקים. על פי הגרסה הרשמית, מקור ההידבקות הינו מנשים שהגיעו מביקור דת באיראן ב-24 בפברואר. לפי המידע הרשמי, עד כה נמנו בלבנון כמה מאות חולים ומספר נמוך יחסית של מקרי מוות, אך כנראה הנתונים אינם משקפים את המציאות ומוערך כי מספר החולים גדול פי חמישה לפחות מהמדווח. זאת, עקב מיעוט הבדיקות (נבדקו רק כ-6,400 איש, נכון ל-29 במארס); והימנעות חולים מפנייה לבתי החולים, המצויים ממילא במצב ירוד.

ממשלת לבנון מיהרה לנקוט צעדים תקיפים למניעת התפשטות המגפה. ב-15 במארס הוכרז "מצב חירום רפואי", שהוארך עד ל-12 באפריל, והאוכלוסייה נקראה להתגייס בהמוניה למאבק. הופסקה פעילותם של מוסדות הלימוד; נסגרו כל העסקים והמפעלים הלא חיוניים, למעט אלה המספקים מזון ותרופות; הופסקה התנועה בנמלי האוויר ובמעברים בים וביבשה. התאחדות הבנקים החליטה לסגור את הסניפים, אך בעקבות תרעומת קשה שהמהלך עורר מצד הממשלה ובקרב הציבור הרחב, הם נפתחו חלקית. עוצר מוחלט מוטל בלילות והצבא גויס לאכוף אותו ואת הגבלות התנועה. בנוסף, הממשלה השיקה מבצע התרמה של אזרחי לבנון במדינה עצמה ובחו"ל כדי לסייע במימון המאבק במגפה. סוכנות הפליטים של האו"ם (UNHCR) נערכת גם היא לאפשרות של התפשטות הנגיף במחנות הפליטים הסוריים בלבנון, המאוכלסים בצפיפות, אם כי עד כה טרם נודע על חולי קורונה במחנות אלה.

התפרצות הנגיף מחמירה את המשבר שאליו נקלעה לבנון עקב מצבה הכלכלי והפיסקלי הקשה. יש הטוענים, שהוא החמור ביותר שלבנון ידעה מעודה. בחודשים האחרונים ירד דרוג האשראי של לבנון והיא הגיעה לכמעט חדלות פירעון (בראשית מארס סוכנות דירוג האשראי Pitch הורידה את דירוג לבנון ל-C) בעקבות החלטת הממשלה להפסיק להחזיר חובות. עוד טרם פרוץ משבר הקורונה, בנובמבר 2019, דווח לפי נתוני הבנק העולמי כי 50 אחוזים מכלל תושבי לבנון חיים מתחת לקו העוני ונתוני האבטלה מאמירים. ב-27 במארס מסר שר האוצר הלבנוני שהחוב הלאומי, העומד על למעלה מ-90 מיליארד דולר, עלה בסוף 2019 ל-178 אחוזים מה-GDP וכי בערך הלירה הלבנונית חל בחודשים האחרונים פחות של כ-40 אחוזים. להערכתו, הנטל עקב מגפת הקורונה יפגע בכלכלת לבנון כך שה-GDP יקטן ב-12 אחוזים ותחול אינפלציה נוספת. כן נודע, כי צפוי לחול עיכוב בקידום חיפוי הגז בים.

ברי כי לבנון זקוקה בדחיפות לסיוע חיצוני (על פי הערכות הבנק העולמי, כ-25-30 מיליארד דולר לשנים הקרובות), אך עדיין לא נמצא מי שמוכן ויכול לסייע לה, בין היתר משום שהממשלה טרם השלימה את גיבוש תוכנית ההבראה הכלכלית ואת התוכנית לפריסת חובותיה, שהוצגו כתנאים לקבלת הסיוע.

המצוקה הכלכלית ואזלת ידה של הממשלה ליבו בחודשים האחרונים את המחאה ההמונית בלבנון. עם זאת, החשש מהידבקות בקורונה הוביל לדעיכת ההפגנות. הרחובות ריקים מאדם וכוחות הביטחון מיהרו לפנות את מאהלי המפגינים במרכז בירות. ואולם, ניתן להעריך כי בתום משבר הקורונה, תנאי החיים של התושבים בלבנון יחמירו, ועל כן צפוי כי בשוך המגפה ישובו ההמונים לרחובות.

המשבר החמור מעצים את האילוצים שבהם נתון חזבאללה. הממשלה הנוכחית קמה ביוזמתו ונתונה להשפעתו, והשר המופקד על תיק הבריאות מונה מטעם הארגון. בעקבות הביקורת על הגעת המגפה מאיראן והשמועות על כך שהארגון מסתיר את היקף החולים באזורים שבשליטתו ובדבר הידבקות בכירים מחזבאללה במחלה, מיהר נסראללה להופיע בפומבי (13 במארס) והבטיח לנאום באופן תכוף במהלך המשבר. כך אכן עשה עד כה, בהדגישו את חומרת המצב, הגרוע יותר ממצב של מלחמה. בנאומיו מופגנת התגייסותו של חזבאללה לסייע לכלל הציבור בלבנון, בליווי קריאה להתגייסות של כלל השכבות והמפלגות. בתוך כך הוא הציג תכנית חרום של הארגון, שנועדה לסייע לממשלה ולא להחליפה, הכוללת גיוס למאבק במגפה של 24,500 פעילים וביניהם 1,500 רופאים ו-3,000 אחיות ופרמדיקים; הפעלת בית חולים ושכירת מלונות; והקמת מרכזים רפואיים ברחבי לבנון. במקביל, הוא דואג להבטיח את האינטרסים של הארגון ואלה של "הציר השיעי" שבהובלת איראן, אשר לו הוא מחויב, וקורא להסרת הסנקציות הבינלאומיות נגד איראן ולהפסקת הלחימה בחות'ים.

למצוקתו הגוברת של חזבאללה בעקבות המגפה (בהמשך לקשיים שבהם נתקל "הציר השיעי" בתקופה האחרונה) ניתן לאחרונה ביטוי גם במדיניות הפרגמטית, שאימץ בלית ברירה, בשתי סוגיות מרכזיות שעל סדר היום הלבנוני: (1) הסכמה למעורבות "קרן המטבע העולמית" בגיבוש פתרון למשבר הכלכלי בלבנון. זאת, בניגוד להתנגדותו לכך בעבר בגין חשש שמעורבות זו תגביל את עצמאותו הכלכלית (2) עמדתו של חזבאללה ביחס לפרשת חילוץ ב-16 במארס של עאמר אלפאחורי, לשעבר מפקד כלא אלחיאס, שכונה "הקצב מכלא אלחיאס", מהשגרירות האמריקאית

בבירות. נסראללה טען שלא ידע כי המהלך אמור להתבצע, הצטדק שלא הפעיל כוח כדי לעצור את מסוק החילוץ האמריקאי, וכן טען כי מי שאפשרו זאת היו גורמים חלשים בממשלה שלא עמדו בלחץ ובאיומים האמריקאים. ואולם, נראה כי ידע על כוונת החילוץ מראש והסכים לכך בתמורה להסכמה שבשתיקה מצד שותפיו לממשלה להמשיך שימוש במעבר היבשתי לסוריה ובשדה התעופה כדי להבטיח את המשך העברתם של כסף ואמצעי לחימה עבור ארגונו ואת תנועת אנשיו.

מבחינת ישראל, המשבר הקשה בו נתונים לבנון וחיזבאללה והחרפתו עקב התפרצות מגפת הקורונה, מזמנים הזדמנויות בתחום המדיני והצבאי כאחד. ישראל יכולה לפעול מאחורי הקלעים כדי לקדם הושטת סיוע מערבי ללבנון בתמורה לדרישה משותפיו של חיזבאללה בממשלה לצמצם את השפעתו של הארגון בממשלה ובמוסדות המדינה. כן חשוב לתמוך בהמשך חיזוקו של צבא לבנון ככוח לאומי מול חיזבאללה, ולנסות להניע את שותפיו של חיזבאללה בממשלה לרסן את המשך ההצטיידות והפיתוח של נשק מדויק של הארגון. בה בעת, נכון שצה"ל ימשיך לנצל את ההזדמנות לפגיעה בכוחות הארגון בסוריה ובמאמצים הנמשכים להעברת אמצעי לחימה ללבנון. מעבר לכך, הנסיבות הנוכחיות מרחיקות עוד יותר את האפשרות לעימות צבאי קרוב בין חיזבאללה לישראל, בוודאי ביוזמת הארגון, וייתכן שהן ידחפו אותו לצמצם את נוכחותו כוחותיו בסוריה. עם זאת, בעינו נותר הצורך להמשיך ולעקוב אחר המשך תהליכי בניין הכח של הארגון, כמו גם להתמיד בהיערכות לעימות אפשרי בעתיד הרחוק יותר.